

Luonddu ivnnit

ULBMILJOAVKU: Árrabajásgeassin.

MOTIVAŠUVDNA: Dán barggus mánná oahppá áiccadit sierralágan ivnniid ja ivdnesuoivvaid, mat gávdnojit luonddus. Lassin mánná oahppá šládjet luonddumateriálaid daid iešvuodaid mielde.

ULBMIL: Mánná áiccada iežas birrasa sierra ivdnesuoivvaid ja dutká gaskaivnniid hápmašuvvama vuodđoivnniid vuodul. Mánná oahppá šládjet luonddus gávdnon dávviriid ja áššiid daid iešvuodaid mielde.

ČOAVDDASÁNIT: ivnnit–šládjen

Bargobihtá 1. Mat ivnnit gávdnojit luonddus?

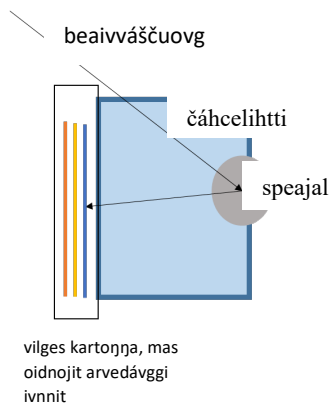
Bargoráva:

Ohccet luonddus nu mánge sierra ivnnat luonddumateriála go vejolaš. Ovdamearka dihte čakčat muoraid ja šattuid lasttat sáhttet leat ruonát, ruoksadat, oránššat ja fiskadat. Gidđat ja geassit luonddus gávdnojit mánngat sierra ivdnásaš rást dahje lieđit. Čogget luonddumateriálaid gorii.

Šládjebehtet din čoaggán luonddumateriálaid beaiveruovttus. Luonddumateriálaid sáhtá šládjet ovdamearka dihte ivnniid mielde, eallelaš-ealuheapme -kategoriijaid mielde, sturrodaga mielde, garasvuoda mielde dahje materiála mielde. Galle šládjenvuodu hutkabehtet?

Áiccadehpet čuoovvovaččat luonddumateriála ivnniid (jus ii leat jo šládjejuvvon ivnniid vuodul). Nammadehpet buot ivnniid, mat gávdnojit luonddumateriálain. Bargobihtá čuoovvovaš muttus geahččaluvvo čielggadit áicojuvvon ivnniid ráhkadanneavvagiid. Váldet sierra ivdnásaš luonddumateriálaid mielde čuoovvovaš bargobihtái (bargobihtá 2).

Molssaevttolaččat sáhtibehtet dutkat luonddualbmonemiid ivnniid dahje ovdamearkka dihte divrriid ivdnegirjjuid. Luonddualbmoneamit leat ovdamearka dihte arvedávgi ja guovssahasat. Heivvolaš divrrit leat ovdamearka dihte beaivelottit. Arvedávvgi ivnniid sáhtá oaidnit geahččalemiin, mas speajal stellejuvvo čáhcelihtái (govva 1). Čáhcelihtti lea sajis gosa beaivi báitá, ovdamearka dihte lássa guoras. Go speajal lea rivttes láhkai, speadjalii speadjalastán beaivváš bieđgana arvedávvgi ivnniide. Dan sáhtá áicat ovdamearka dihte vilges kartonja vuostá.[1]

Govva 1. Ovdamearkagovva geahččaleami ordnestallamis, mas beaivváža vilges čuovga biđgejuvvo arvedávvelágan girjun dahjege spektran.

Bargobihtta 2. Mas ivnnit riegiádit?

Dárbašat:

- elemeantapláhta dahje jieknabihttafoarbma
- lássa (dahje ovdamearka dihte guoros mánnáborramušburke)
- goaikkanasjuohkki dahjege pipeahtta
- čáhci
- konditorijaivdni: rukses, alit ja fiskes

Bargoráva:

Ovdaválmmaštallamat: Ráhkát lásaide dahje ovdamearka dihte guoros mánnáborramušburkkiide gárvvisin konditorijaivdnečázi nu, ahte seaguhat kránačáhcai moadde goaikkanasas guđege konditorijaivdni. Čáziid sáhtta báidnit garasin dahje láivvisin.

Mihtidehpet goaikkanasjuohkkiin elemeantapláhta gohpái ovttá ivdnečázi (ovdamearka dihte ruoksada). (Elemeantapláhta sajis sáhtta geavahit ovdamearka dihte jieknabihttafoarpma.) Mihtidehpet goaikkanasjuohkkiin ivdnečázi ala nuppi ivdnečázi (ovdamearka dihte alida). Makkár ivdni šaddá? Geahččalehpet čielggadit gaskaivnniid ráhkadanneavvagiid ja oažžut hábmejuvvot seamma ivdnesuoivvaid go din čoaggán luonddumateriálain leat. (Sáhttibehtet raporteret gaskaivnniid ráhkadanneavvagiid sárgumin dahje čállimin sierra raporterenskovvá.)

Sáhttibehtet maiddá lohkat goaikkanasjuohkkiid logu seammás go mihtidehpet ivdnečáziid. Molssaevttolaččat sáhttibehtet mihtidit goaikkanasjuohkkiin ovdamearka dihte 10 goaikkanasas alit ivdni ja 10 goaikkanasas rukses ivdni.

Duogáš:

Alit, fiskat ja ruoksat leat nu gohčoduvvon vuodđoivnnit. Vuodđoivnni ii sáhtte hábmet seaguhemiin eará ivnniid gaskaneaset. Vuodđoivnniid seaguhemiin oažžu buot eará ivnniid. Gaskaivnniid (ruoná, oránša ja violeahтта) ráhkadanneavvagat leat:

fiskat + alit = ruoná,

fiskat + ruoksat = oránša,

alit + ruoksat = violeahтта.

Ruškada oažžu, go seaguha buot vuodđoivnniid oktii.[2]

Olmmoš áicá ivnniid čalmmiiguin. Čalmmis leat golmmalágan bunceseallat ja soabbeseallat, mat leat suorgásan doaibmat vátna čuovggas. Oassi bunceseallain áicá rukses čuovgga, oassi alit čuovgga ja oassi ruoná čuovgga. Dovddaipmárdus johtá čalmmiin vuoignášiid, gos dulkojupmi ivnniin dáhpáhuvvá.[3]

Ovdamearkkat barggus dárbbášuvvon dárbašiin:

Tevella-gávpi: plastihkkagoaikkanašjuohkki 3 ml, Pasteur goaikkanašjuohkki 500 kpl 49,60 € (mihttoceahkkálas 0 – 3,5 ml, maks. geassu 7 ml)

Tevella-gávpi: Elemeantapláhtta, 6-ráiggat 6,32 €/stuhkka

Clas Ohlson -gávpi: jiekŋabihttafoarbma 2,99 €/stuhkka

Halpa-Halli-gávpi: ovdamearka dihte rukses konditorijaiivdni 2,85 €/stuhkka

Veahkki vástideaddji diedageahččalemiide gávnnat LUMA-Suomi StarT-prográmmas:
<https://start.luma.fi/materiaalit/materiaalipankki-2/luonto-ja-ymparisto/luonto-ja-ymparisto-varhaiskasvatus-ja-esiopetus/>

Gáldut:

[1] Brenda Walpole: ”Galileo Koululaisen tiedesarja Valo” Werner Söderstöm Oasussearvi Porvoo-Helsset-Juva (jorgalan suomagillii Tarja Virtanen).

[2] <https://peda.net/jao/lyseo/opiskelu2/ojkuo/tjt/kuvataide/lukuvuosi-2017-2018/kkjk/arkisto-2016-2017/ku1-2-jous/v%C3%A4riympyr%C3%A4>, lohkkon 31.10.2018

[3] <https://tieku.fi/ihminen/elimisto/varit-syntyvat-kolmenlaisista-tapeista>, lohkkon 31.10.2018